

Dubultā prefiksācija latviešu valodā

Double prefixation in Latvian

Daiki Horiguči (Daiki Horiguchi)

Iwate University, Faculty of Humanities and Social Sciences
3-18-8, Ueda, Morioka, Iwate, 020-8550 Japan
E-pasts: *sirdspuksti@gmail.com*

Raksta mērķis ir iezīmēt latviešu valodas dubultās prefiksācijas tendences un norādīt dažas dubultajā prefiksācijā izmantoto priedēkļu lietošanas tendences. Kaut gan latviešu valodā prefiksācija ir aktīvs vārddarināšanas process, dubultā prefiksācija nepiedāvā daudz piemēru. Dubultajā prefiksācijā sekundārie priedēkļi sākotnēji nav pievienoti, tāpēc tajā var atklāt aktīvu vārddarināšanas procesu un runātāja iesaistīšanos vārddarināšanā kā valodiskā darbībā. Tā kā primārie priedēkļi pārsvarā leksikalizēti, priedēkļu nozīmju kombināciju apskats nav tik būtisks.

Produktīvākais priedēklis dubultajā prefiksācijā ir *pār-*, kas piešķir darbībai atkārtojuma un pārmērīguma nozīmi. *Pār-*verbi veido gandrīz pusi no visiem dubulti prefiksētajiem vārdiem. Priedēkļa repetitīva semantika ir īpaša tādēļ, ka pieļaujama pat priedēkļa reduplikācija (*pārpārpļānot*). Stilistiski *pār-*verbi tiek plaši lietoti gan neitrāli, gan terminoloģiski. Rakstā tiek apskatīti arī atsevišķi priedēkļi: perfektivētājs priedēklis *no-* un deminutīvais *pa-*. Kaut gan priedēkļi modificē verbu dažādos veidos, kopumā jāatzīmē, ka dubultajā prefiksācijā raksturīga nevis telpiska, bet aspektuāla modifikācija.

Rakstā aplūkots arī dubulti prefiksēto verbu lietojums ar metalingvistisku skaidrojumu un tā dažādajiem līdzekļiem, piem., iekavas, domuzīme, kas atspoguļo paša runātāja aktīvu tiekšanos panākt lasītāja izpratni vai stilistiski paspilgtināt tekstu, izmantojot dubulti prefiksēto verbu – precīzāku un kompaktāku valodas līdzekli.

Atslēgvārdi: prefiksācija, leksikalizācija, repetitīvs, telpiskās nozīmes, aspektuālās nozīmes.

Ievads

Dubultā prefiksācijā (angļu val. *double prefixation*, krievu val. *dvojnaja prefiksacija*) ir priedēkļa pievienošana prefiksālam darbības vārdam. Priedēklis vārda pirmajā daļā dēvēts par sekundāro vai otro priedekli, bet priedēklis tuvāk celmam – par primāro vai pirmo. Primārais priedēklis ir leksikalizējies vai pat saaudzis ar pamatverbu, zaudējot savu nozīmi, piem., verbā *ie-pa-zīt* primārais priedēklis ir *pa-*, bet sekundārais ir *ie-*.

Kaut gan latviešu valoda pieder pie tām valodām, kur prefiksācija ir aktīvs vārddarināšanas process, kā zināms, „atšķirībā no krievu un vācu valodas latviešu valodā darbības apzīmējumu var precizēt tikai ar vienu priedekli. Izņēmumi ir tie verbi, kas priedēkļa formā pielīdzinājušies pirmatnīgiem kā *patikt* un *pazīt*, kur *pa-* vairs neizjūt kā priedekli” (Ahero et al. 1959, 344–345). Jānis Endzelīns (1982, 598) arī norāda, ka „balti mēdz salikt verbu tikai ar vienu priedekli. Tikai ja kāds verbs bez priedēkļa tagad ir pilnīgi vai gandrīz nelietājams, tad tam priekšā var būt

arī divi priedēkļi”. Tā kā apskatāmā parādība nav plaši vērojama latviešu valodā, nav pārsteigums, ka ne Emīlijas Soidas (2009) monogrāfijā par vārddarināšanu, ne jaunajā latviešu valodas akadēmiskajā gramatikā (Vulāne 2013) tas nav tuvāk aprakstīts. Dubultā prefiksācija tiek minēta valodas kultūras aprakstos (Freimane 1993, 157; Kušķis 2009, 227–228), arī atsevišķā pētījumā (par *pārapbedīt* sk. Šmidebergs 2008, 104). Dubultajai prefiksācijai veltītu īpašu pētījumu latviešu valodniecībā līdz šim nav.

Šajā rakstā piemēru vākšanai tika izmantota plašsaziņas līdzekļu tekstu datubāze *Lursoft laikrakstu bibliotēka* (www.news.lv) laikposmā no 2014. gada 3. līdz 8. janvārim. Savstarpēji tika kombinēti 11 priedēkļi, meklēti un analizēti dubulti prefiksāli verbi un to atvasinājumi. Skaitliskajos datos iekļauti ne tikai paši darbības vārdi, bet arī to atvasinājumi citās vārdšķirās – lietvārdi (*pārpārdošana*, *pārsadale*, *pāruzskaite*, *pāruzbudinājums*, *pārapdzīvotība*) un divdabji, kas pēc formas un funkcijas ir adjektivizēti (*pārizplatīts*, *pārsatraukts*). Dažām prefiksu kombinācijām tika atrasti tikai deverbāli lietvārdi (*pārpārpircējs*, *pārapsūdzība*, *pārizlāde*, *pārpiesārņojums*) vai divdabji (*pārpazīstams*, *pārpieredzējis*). Tā kā vārddarināšanas ligzda parasti tomēr paredz tiem atbilstošus motivētājverbus, arī šie deverbālie atvasinājumi tika iekļauti ekscerptu skaitā.

Tā kā *Lursoft laikrakstu bibliotēka* nav domāta valodniecības pētījumiem, jāņem vērā, ka vārda meklēšanas sistēma ne vienmēr sniedz valodas faktus, ko automātiski var izmantot gan skaitliskai, gan saturiskai analīzei. Pirmkārt, skaitliskajos datos nav iekļauti un analizēti vārdi, kur otrais komponents nav priedēklis. Ievadot *pasa* (domāti priedēkļi *pa-* un *sa-*) ar zvaigznīti *, sistēmā tiek atrasti visi vārdi, kas sākas ar *pasa* (*pasaukt*, *pasargāt*, *pasacīt*, *pasaka*, *pasaule* u. c.). Šādos gadījumos rūpīgi atlasīti pētījumam vajadzīgie piemēri, burtu pa burtam pievienojot vārdam *pasa*, tādējādi pakāpeniski sašaurinot meklēšanas rezultātu. Otrkārt, netiek analizēti tādu tekstu piemēri, kas pilnīgi vai daļēji rakstīti izloksnes vai kur lietoti izlokšņu elementi, kā arī tautasdziesmas. Gan piemēru atlasē, gan to analīzē grūtības sagādājis otrais komponents *-sa-*. Kā zināms, kursiskajās un augšzemnieku izloksnes atgriezeniskais formants var būt iesprausts starp priedekli un celmu, turklāt tas var būt atkārtots pēc celma (Ahero et al. 1959, 554–555; Cibuļs, Leikuma 2003, 73; Ozola 2004, 98–99; Kalnača 2013, 511): *at-sa-pūstie-s* nozīmē ‘atpūsties’. Tomēr no skaitliskajiem datiem nav izslēgti gadījumi, kur grūti noteikt, vai otrais komponents *-sa-* ir priedēklis vai atgriezeniskais elements (pēdējā gadījumā šķiet, ka tekstā vārds ir atsevišķs izloksnes elements). Treškārt, nav analizēti vārdi, kuros ir nepārprotamas drukas kļūdas, piem., priedēklis rakstīts atkārtoti (*nekas *nonotiek*, nevis *nekas nenotiek* vai **apapdrošināšana*, nevis *apdrošināšana*) vai tas minēts kopā ar nākamo vārdu (**noapvienošanās*, nevis *no apvienošanās*). Ceturtkārt, vērā nav ņemti piemēri, kuros atspoguļotas runas īpatnības (*Es vēl neesmu piepiepiedzimis*, Auseklis). Tādi piemēri konstatēti ļoti maz. Piektkārt, ierobežotā laika dēļ nav meklēti piemēri ar negāciju *ne-* un vajadzības izteiksmes priedekli *jā-*.

1. Valodas faktu analīze

Kombinējot 11 priedēklus, teorētiski iespējama 121 priedekļu kombinācija (sk. tabulu). Tabulā horizontāli augšā sarindoti sekundāri priedēkļi un vertikāli pa

kreisi – primāri priedēkļi. Datubāzē tika konstatētas 55 kombinācijas. Katrs cipars atbilst dubulti prefiksālo verbu skaitam. Kopumā atrasti 211 dubulti prefiksāli verbi.

	<i>aiz-</i>	<i>ap-</i>	<i>at-</i>	<i>ie-</i>	<i>iz-</i>	<i>no-</i>	<i>pa-</i>	<i>pār-</i>	<i>pie-</i>	<i>sa-</i>	<i>uz-</i>	kopā
<i>-aiz-</i>	0	0	0	0	0	0	2	4	0	0	0	6
<i>-ap-</i>	0	0	0	0	0	1	4	31	1	0	0	37
<i>-at-</i>	1	0	0	0	0	0	1	12	0	3	0	17
<i>-ie-</i>	0	1	0	0	1	1	3	9	0	1	0	16
<i>-iz-</i>	1	2	1	0	0	0	4	17	0	1	1	27
<i>-no-</i>	0	0	0	0	1	0	5	11	0	0	0	17
<i>-pa-</i>	5	0	3	3	7	0	0	5	2	2	3	30
<i>-pār-</i>	2	0	1	1	1	3	0	9	1	1	0	19
<i>-pie-</i>	0	0	0	2	0	0	2	4	0	0	0	8
<i>-sa-</i>	0	3	1	1	4	1	0	9	2	0	0	21
<i>-uz-</i>	0	1	1	0	0	1	2	8	0	0	0	13
kopā	9	7	7	7	14	7	23	119	6	8	4	211

Tabula. Priedēkļu kombinācijas dubultajā prefiksācijā

Visproduktīvākais priedēklis dubultajā prefiksācijā ir *pār-*, kas pievienojas 119 priedēkļverbiem. Pēc pievienoto sekundāro priedēkļu skaita visvairāk tiek dubulti prefiksēti darbības vārds *pārdot*, kuram pievienojas 7 dažādi priedēkļi (*aizpārdot*, *atpārdot*, *iepārdot*, *izpārdot*, *nopārdot*, *pārpārdot*, *piepārdot*). Minami arī citi darbības vārdi *palikt* (*atpalikt*, *iepalikt*, *izpalikt*, *pārpalikt*), *pazīt* (*atpazīt*, *iepazīt*, *iepatīties*, *sapazīties*, *uzpazīt*), *izglīt* (*apizglīt*, *paizglīt*, *pārizglīt*), *palīdzēt* (*izpalīdzēt*, *iepalīdzēt*). Pievēršot uzmanību katra dubulti prefiksālā verba lietojuma skaitam, jāatzīst, ka vairāk nekā pusei verbu konstatēts tikai vienreizējs lietojums.

Krievu valodā dubultās prefiksācijas priedēkļu kombinācijām ir mazāk ierobežojumu nekā latviešu valodā, tāpēc tur detalizēti aplūkotas iespējamās un neiespējamās priedēkļu kombinācijas un priedēkļi iedalīti vairākās semantiskās grupās pēc spējas savstarpēji saistīties (Beljakov & Guiraud-Weber 1997; Beljakov 2001; Romanova 2004; Tatevosov 2009; Tatevosov 2013; par aspektuālo nozīmju saistību ar telpiskām nozīmēm čehu valodā sk. Dočekal 2009). Krievu valodā vienā leksēmā var būt savietojamas vairākas aspektuālas nozīmes: Sergejs Tatevosovs (*Sergej Tatevosov*) sniedz tāds piemērus kā *do-pere-za-pisat* 'ierakstīt atkārtoti līdz galam' un *na-do-pere-za-pisyvat* 'ierakstīt atkārtoti līdz galam daudz ko' (Tatevosovs 2013, 43). Gramatiskā aspekta opozīcijas izpausmē priedēkļu kombinācija nosaka iespēju darināt sekundāro imperfektīvo verbu ar sufiksāciju, tāpēc krievu valodā dubultajai prefiksācijai pievērsta liela uzmanība.

Turpretī latviešu valoda nepiedāvā plašus dubultās prefiksācijas piemērus un, kā redzams pētījuma gaitā, aspektuālo nozīmju kombinācijas novērotas visai reti. Visplašāk konstatēta priedēkļu kombinācija *pār-ap-*. Visbiežāk sastopamais primārais priedēklis var tikt noteikts pēc tā, kurš priedēklis visbiežāk leksikalizējas, turklāt tas notiek individuāli un nav saistāms ar izplatītiem vārddarināšanas tiptiem. Internacionālo verbu prefiksācijā, kas atklāj katra priedēkļa dabu un tā potenciālu jaundarināšanā, priedēklim *ap-* piemīt vismazākā spēja saistīties ar vārdiem (Horigučī 2013a, 49; Horigučī 2014a, 114). Primārais priedēklis var būt arī nepilnīgi leksikalizēts, vienlaikus izsakot telpisku vai, retāk, perfektivējošu nozīmi. Zīmīgi, ka arī minētajos krievu valodas pētījumos t. s. perfektivējošie priedēkļi, kas izsaka gramatiskā (pabeigtā/nepabeigtā) veida opozīciju, tiek uzskatīti par leksiskiem. Tas ir tādēļ, ka gan telpiska, gan perfektivējoša nozīme izpaužas priedēkļa ciešā leksiskā saiknē ar verba celmu. Priedēkļu kombinācijas semantiskais šķērums latviešu valodā parasti starp priedēkļiem nav nosakāms. Piem., vārdā *pārapbūvēt* nošķirami nevis priedēkļi *pār-* un *ap-* (repetitīva nozīme un telpiska nozīme *apkārt*) un verbs *būvēt*, bet priedēklis *pār-* un priedēkļverbs *apbūvēt*. Tas pats sakāms arī tad, ja primārais priedēklis ir perfektivējošs (*pauzbūvēt*), piem., deminutīvais priedēklis *pa-* un priedēkļverbs *uzbūvēt*, kur priedēklis *uz-* perfektivē celmu, pamatojoties uz savu telpisko nozīmi, kas asociējas ar celma apzīmētās darbības semantiku.

Tā kā lielāko daļu primāro priedēkļu var uzskatīt par leksiskajiem priedēkļiem, kopumā jāatzīst, ka latviešu valodā priedēkļu kombināciju apskats nav tik nozīmīgs.

2. Priedēklis *pār-*

Visproduktīvākais sekundārais priedēklis ir *pār-*, kas verbam pievienojas neatkarīgi no primārā priedēkļa. Par priedēkļa produktivitāti liecina arī fakts, ka tas ir viens no produktīvākajiem priedēkļiem internacionālo verbu prefiksācijā (Horigučī 2013a, 49; Horigučī 2014a, 114).

Latviešu valodas akadēmiskajās gramatikās sniegtas vairākas priedēkļa nozīmes, kas izveidojušās no telpiskām nozīmēm *pār* un *pāri* (Ahero et al. 1959, 360–362; Vulāne 2013, 282–284). Priedēkļa sākotnējo telpisko nozīmi ‘no punkta A uz punktu B’ var izjust dažos *pār-*verbos: *pārapbedīt*, *pārapglabāt*, *pārattiecināt* (naudu uz īsto līgumu, ja maksājumu veic ar nepareizu līguma numuru). Kādas darbības rezultātā objekts sākotnēji atrodas punktā A, bet tieši *pār-*verba apzīmētās tās pašas darbības rezultātā – punktā B.

Tomēr dubultajā prefiksācijā priedēklis visbiežāk piešķir vārdiem divas nozīmes, proti, darbības atkārtotumu un pārmērīgumu.

Darbības atkārtojums:

- (1) *Ieteicams pārnoguldīt līdzekļus kādā drošākā vietā.* (Saldā Dzīve)
Visi tirgotāji ir īpaši izsijāti un pārpārbaudīti [...]. (NRA)
[...] būs jāiziet „pārizglītošanas” kursi. (Diena)

Darbības (stāvokļa) pārmērīgums:

- (2) *[...] viņam šīs īpašības pat pārpiemīt.* (Vakara Avīze, Vakara Ziņas)
[Akvārijs – autora piezīme] nav pārapdzīvots un pārapzaļumots [...]. (NRA)
[...] visu mūžu domāju, ka esmu „nedaizglītots”, izrādās – „pārizglītots”. (Rīgas Balss)

Pēdējā nozīme var attiekties nevis uz darbību, bet uz stāvokli vai īpašību, it sevišķi tad, ja divdabja forma lietota kā lietvārda apzīmētājs. Šajā gadījumā priedēklis funkcionē tāpat kā adjektīvu darināšanā (par priedēkļa pārmērīguma nozīmi adjektīvu darināšanā sk. Ahero et al. 1959, 296; Vulāne 2013, 218). Tāpēc iespējams, ka darbības atkārtojuma nozīme aktualizējas verba lietojumā, bet pārmērīguma nozīme – divdabja lietojumā:

- (3) *Diemžēl, Hajami nav pārliecināts, ka viņam jāglābj cilvēcība. Jauna Kino Majumi uzņēmās viņu pārpārliecināt...* (Apollo portāls)
 [...] ar pārpārliecinātu izteiksmi sejā [...] (BNS)

Natālija Stojnova (*Natal'ja Stojnova* 2012, 63–64) tipoloģiskā pētījumā apkopo vairākus situācijas vienreizējā atkārtojuma veidus un tos dēvē par refaktīvu. No refaktīva nozīmēm viņa izvirza repetitīvu ('izdarīt vēlreiz') par centrālo nozīmi un rekonstruktīvu ('izdarīt vēlreiz citādi, labāk') par atvasinātu nozīmi, kas radusies no repetitīva. Rekonstruktīva nozīme tiek atspoguļota arī latviešu priedēkļa *pār-* aprakstā, tiesa, kopā ar repetitīva nozīmi: priedēklis norāda, ka „darbību veic vēlreiz, no jauna, parasti, lai ko uzlabotu, izveidotu citādu vai iegūtu citu veidu, kvalitāti, kļūtu par ko citu” (Vulāne 2013, 283). Arī šajā rakstā netiek šķirtas N. Stojnovas piedāvātās divas nozīmes.

Darbības atkārtojums jeb repetitīvs ir viens no darbības daudzuma raksturojumiem. Šeit darbība tiek klasificēta nevis pēc ilguma vai subjektu/objektu daudzuma, bet gan pēc atkārtojuma skaita. Repetitīvs kopā ar iteratīvu un distributīvu nereti tiek aplūkots saistībā ar pluriakcionalitāti (sk. Tovenā & Donazzan 2008).

Repetitīva semantika paredz, ka iepriekš notikusi kāda analogiska situācija. Repetitīvu nereti pavada tādi apstākļi kā *atkal*, *no jauna*, *vēlreiz*, kas atkārtoti precizē priedēkļa piešķirto nozīmi. Analīzes gaitā konstatēts, ka dubulti prefiksālie repetitīvie verbi nereti lietoti kopā ar viena priedēkļa verbu, izsakot pakāpenisku darbību, piem.:

- (4) [...] kāds biezenis uzcēlis villu, kas desmitreiz pārdota un pārpārdota, tādā veidā paaugstinot šā un apkārtējo zemesgabalu kadastrālo vērtību. (NRA)
Vēl notikšot pagastu apvienošanās un pārapvienošanās. (NRA)
 [...] nevienā citā teātrī nevar iestudēt un pāriestudēt. (Diena)
 [...] banda [...] valda, pārdala un pārpārdala to zemi. (Latvijas Avīze)
Teritorijas izmantošanas plānošana, pārplānošana un pārpārplānošana vēl ilgi būs akūta lieta. (Diena)

Īpaša uzmanība pievēršama pēdējiem diviem piemēriem *pārpārdala* un *pārplānošana*: cik reižu pievienots priedēklis, tik reižu „uzkrāta” priedēkļa atkārtojuma nozīme. Tādiem piemēriem velkama paralēle ar korpusā atrastajiem prefiksālajiem vai kvaziprefiksālajiem darinājumiem *aizaizvakar*, *aizaizparīt*, *apakšapakšnoma*, *apakšapakšuzņēmējs*, *priekšpriekšpēdējais*, *pirmpirmizrāde*, *pēcpēcpēctece* vai salikteniem *vecvecvecvecvecvecvecvecvecvecvētiņi*, *mazmazmazmazmazmazmazmazdēls*. Tie visi ir reduplikācijas piemēri tāpat kā krievu *pra-pra-praded* ‘vecvecvecvecvēts’ vai angļu *great-great-granddaughter* ‘mazmazmazmeita’. Reduplicētie darinājumi šeit apzīmē dažādu nozīmju pakāpeniskumu – kārtu, dienu, radniecību u. tml. Šādā reduplikācijas tipā saskatāma

kvantitatīva semantika (Krjučkova 2000, 382). Uz to spilgti norāda angļu valodas minētā piemēra alternatīvs apzīmējums ar noteiktu ciparu: *X times great-grand-daughter*. Tāpēc – cik reižu darbība tiek atkārtota, tik reižu teorētiski iespējama vairākkārtējā *pār-* prefiksācija: ar analogiskiem priedēkļiem angļu *re-* un krievu *pere-* interneta pārlūkprogrammā *Google* atrodams *rererewrite* un *pereperepere-čitat* ‘pārpārpārlasīt’. Repetitīva semantikas dēļ reduplikācijas ziņā priedēklim *pār-* ierādāma īpaša vieta citu priedēkļu vidū. Tā kā reduplikācijas funkcijas ir daudzveidīgas, atsevišķi jāmin arī intensifikācijas reduplikācijas piemērs. Korpusā konstatēts adjektīvizēts piemērs *pārpārpārpildīts*.

Tipoloģiski ar repetitīvo nozīmi var saistīties verbi bez īpaša leksiska ierobežojuma (Stojnova 2012, 71). Tas droši vien ir tāpēc, ka neatkarīgi no verba leksiskās nozīmes jebkuru situāciju var attēlot saistībā ar iepriekš notikušu analogisku situāciju. Priedēkļa *pār-* raksturīgo spēju pievienoties jau prefiksāliem vārdiem izskaidro arī tas, ka *pār-* darinājumi aptver plašu stilistisku lietojumu. Stilistiski tie var būt gan neitrāli, gan marķēti, jo atrodami tekstos par tehnoloģijām (*pāratdzist, pāratdzēsēt, pārapbūvēt, pāraprikt*), politiskām, sabiedriskām, komercdarbības un lietvedības norisēm (*pārapbruņot, pārapvienot, pārapstiprināt, pārapdrošināt, pārpiešķirt*) kā ērts darbības atkārtojuma vai pārmērīguma nozīmes izteikšanas līdzeklis.

3. Citi sekundārie priedēkļi

Kopumā jāatzīmē, ka dubultajā prefiksācijā mazāk vērojama telpiska modifikācija. Kā izteikti telpiskās modifikācijas piemēri minami *aizpastaigāties līdz pat Ventspilij* (NRA) vai *saattiecināt*.

Priedēklis *pa-* dubultajā prefiksācijā piešķir darbībai īslaicīgumu un samazinātu intensitāti, kas savijas ar subjektīvu vērtējumu (Horiguči 2013a, 51–53; Horiguči 2014b, 95–100). *Pa-* prefiksācijā primārais priedēklis ir gan leksikalizējies, gan perfektivējošs.

- (5) [...] *mamma mazliet patielējās, it kā padusmojās un paapvainojās* [...]. (Latvijas Avīze)

[...] *jau divas reizes ticis ierosināts kriminālprocess, drusku paizmeklēts, tad atkal izbeigts*. (NRA)

[...] *veselas divas Saeimas komisijas panolēmušas, ka nevajadzētu atdot sa-plosīšanai* [...] *Haizivjādamsonu-Ādamsonhaizivi*. (Jaunā Avīze)

Dubultajā prefiksācijā semantikas ziņā monolīti funkcionē priedēklis *no-* ar uzsvētu pabeigtības nozīmi. Pirmajā piemērā *no-* verbs lietots pretstatā pamatverbam *pārdēvēt*, lai norādītu uz to, ka noslēdzies ilgstošs ielas pārdēvēšanas process. Pārējos divos piemēros *no-* verbs kā tipisks perfektīvas darbības izteicējs norāda uz darbību, kas aptver noteiktu objekta kvantitāti noteiktā laikposmā.

- (6) *Rīgas domē deputāti ķērās pie Anniņmuižas ielas pārdēvēšanas par Tāla ielu un jau to būtu nopārdēvējuši*. (NRA)

Aušana ir tikai vaļasprieks. Ja es nopārdodu vienu divus dekus gadā, tas ir jau daudz. (Māja)

[...] *iedzīvotāji otrreizējai izstrādei būs nosarūpējuši vismaz 48 tonnas makulatūras un izglābuši vismaz 624 kokus*. (Zemgales Ziņas)

Pastiprinātu intensitāti jeb augmentatīvo nozīmi izsaka vairāki sekundārie priedēkļi, precīzāk, cirkumfiksi, proti, priedēkļi kopā ar atgriezenisko formantu.

- (7) *Protams, varam braukt iekšā šajās auzās un aizizrunāties gada garumā.* (Diena)

Klāt bija Lieldienas, kad gavēņa nomocītie latvju zemes iedzīvotāji steigza kārtīgi izšūpoties, izēsties, izdzerties un izpadedzināties kūlu [...]. (NRA)

[...] rīdzinieku vairākums bija noskaņots līdz trešajam janvārim sabiedriskajā transportā izpavizināties tā, lai pietiktu visam gadam. (NRA)

Korpusā konstatēti arī atsevišķi divpriedēkļu verbi, kas neliela piemēru daudzuma dēļ nepakļaujas vārddarināšanas nozīmju vispārinājumam: tie galvenokārt atvasināti individuāli un uzskatāmi par okazionālismiem: *aizpasākt, apsasildīties, apuzprasīt, izpasacīties, izpateikties, izsadamāt, izsanākt, saatbildēt, saizķert* u. c., kas nereti ir atsevišķi žurnālistu jaundarinājumi.

4. Dubultās prefiksācijas valodiskās darbības raksturs

Dubultā prefiksācija tāpat kā internacionālo verbu prefiksācija aktualizē dinamisku vārddarināšanas kā valodiskās darbības raksturu, proti, paša runātāja iesaistīšanos vārddarināšanā (par vārddarināšanas valodisko raksturu sk. Zemskaja 2009). Abām parādībām kopīgs ir tas, ka priedēkļi pievienoti atbilstoši saziņas situācijai un daži atvasinājumi tiek lietoti, kamēr tie vēl nav leksikogrāfiski fiksēti un normatīvi vai vismaz runātāju daļēji pieņemti.

Zīmīgi, ka dubulti prefiksālajiem vārdiem nereti vērojams metalingvistisks skaidrojums, uz ko norāda, piem., saikļi *jeb* un *vai*, izteicieni *tas ir, precīzāk*, kā arī tādas interpunkcijas zīmes kā iekavas un domuzīmes (par šo aspektu internacionālo verbu prefiksācijā sk. Horigučī 2013b).

Lietojot vispirms dubulti prefiksālo verbu, rakstītājs nodrošina tā skaidrojumu. Tekstu viņš izvērš nevis vienpusīgi, bet cenšoties panākt pēc iespējas labāku lasītāja izpratni. Var būt arī tieši otrādi – nosaucot kādu parādību, viņš pēc tam izvēlas kompaktāku valodas līdzekli izteiksmes precizitātes un spilgtuma labad, tekstveidē neslēpjot savu izteikšanās līdzekļa meklēšanas procesu.

- (8) *[...] apstiprinājuma un pārapstiprinājuma (atkārtota apstiprinājuma) darbība.* (Latvijas Vēstnesis)

Notiek pārapbruņošanās – vecos ieročus nomaina ar jauniem, Zviedrijā ražotiem. (Staburags)

[...] cilvēki [...] bija pāraprūpēti – viņiem ilgstoša aprūpe nebija nepieciešama. (Diena)

[...] detālplānojumu taisās pārizstrādāt jeb izstrādāt tādām gabalam abpus Ventas tilta [...]. (NRA)

[...] apstiprināšana vai precīzāk – pārapstiprināšanas kampaņas galvenie uzsācēji [...] (NRA)

[...] kā var karā kritušos apbedīt jeb pārapbedīt bez militārā goda atdošanas? (Rīgas Balss)

Apstiprinot (pārapstiprinot) [...] detālplānojumus (Latvijas Vēstnesis)

[...] pārrēķināt pensiju, tas ir, pārpiešķirt pensiju [...]. (NRA)

[...] pensija piešķirta no jauna vai pārpiešķirta [...]. (NRA)

Lai gan priedēklis *pār-* plaši reprezentē dubultās prefiksācijas piemērus, redzams, ka tomēr tas tiek pastiprināts ar metalingvistiskiem skaidrojumiem.

Secinājumi

Analīze liecina, ka dubultajā prefiksācijā visproduktīvākais priedēklis ir *pār-*, kas izsaka darbības atkārtotumu vai, retāk, pārmērīgumu. Dubultajā prefiksācijā priedēklis precizē darbību nevis telpiski, bet aspektuāli, proti, darbības daudzuma raksturošanā un pabeigtības marķēšanā. Lai gan paradoksāli šķiet tas, ka latviešu valodas derivatīvajā sistēmā dubultā prefiksācija ir ierobežota, tomēr tās piemēri spilgti atklāj prefiksālas vārddarināšanas dinamisko raksturu.

Literatūra

1. Ahero, Antonija et al. 1959. *Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika*. I. daļa. Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmija.
2. Beljakov (= Beliakov), Vladimir, Guiraud-Weber, Marguerite. 1997. O nekotoryh svojstvah vtoričnyh glagol'nyh pristavok. *Russian Linguistics*. 21 (2), 165–175.
3. Beljakov (= Beliakov), Vladimir. 2001. O kombinatorike glagol'nyh pristavok. *Glagol'nye prefiksy i prefiksāl'nye glagoly*. Moskovskij lingvističeskij žurnal. 5 (1), 161–170. Pieejams: http://mjl.rsuh.ru/issues/_num_5-1-2001.pdf
4. Cibulš, Juris, Leikuma, Lidija. 2003. *Vasals! Latgaliešu valodas mācība*. Rīga: N.I.M.S.
5. Dočekal, Mojmír. Dvojité prefixace a sémantika sloves pohybu. *Slovo a slovesnost*. 70. Praha: Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, 327–341.
6. Endzelīns, Jānis. 1982. Baltu valodu skaņas un formas. *Darbu izlase*. IV (2). Rīga: Zvaigzne, 411–619.
7. Freimane, Inta. 1993. *Valodas kultūra teorētiskā skatījumā*. Rīga: Zvaigzne.
8. Horiguči, Daiki. 2013a. Priedēkļi kā internacionālismu „nacionalizācijas” līdzekļi. *Valoda: nozīme un forma*. 3. Teorija un metodoloģija latviešu valodniecībā. Kalnača, Andra, Lokmane, Ilze (red.). Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 45–56.
9. Horiguči (= Horiguti), Daiki. 2013b. Dejatel'nostnyj harakter prefiksacii zaimstvovannyh glagolov: na materiale russkogo i latyšskogo jazykov. *Jazyk kak sistema i dejatel'nost'*. 4. *Materialy meždunarodnoj konferencii*. Rostov-na-Donu: Južnyj federal'nyj universitet, 103–105.
10. Horiguči, Daiki. 2014a. „Vārda darināšanas brīvība” un internacionālo verbu prefiksācija. *Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi*. 9. Kalnača, Andra (red.). Rīga: Latviešu valodas aģentūra, 110–122.
11. Horiguči (= Horiguti), Daiki. 2014b. Latyšskaja pristavka *pa-* (i vyražaejama eju sub"ektivnaja ocenka) v sopostavlenii s russkoj pristavkoj *po-*. *Komparatīvistikas almanahs*. 4 (33). *Cilvēks valodā: etnolingvistika, lingvistiskā pasaules aina*. Daugavpils: Saule, 90–103.
12. Kalnača, Andra. 2013. Darbības vārds (verbs). *Latviešu valodas gramatika*. Nītiņa, Daina, Grigorjevs, Juris (red.). Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 456–563.
13. Krjučkova, Ol'ga. 2000. *Reduplikacija kak javlenie russkogo slovoobrazovanija: Istoričeskoe razvitie i tipologičeskaja specifika*. Avtoreferat. Saratov: Saratovskij gosudarstvennyj universitet.

14. Kušķis, Jānis. 2009. *Mūsu valoda*. II. Rīga: Latvietis.
15. Ozola, Ieva. 2004. Turpat blakus Rucavai: Sventājas latviešu izloksne. *Mana novada valoda. Lejaskurzeme*. Liepāja: LiePa, 92–109.
16. Romanova, Evgenija. 2004. Superlexical vs. lexical prefixes. *Nordlyd*. 32 (2), 255–278. Pieejams: <http://septentrio.uit.no/index.php/nordlyd/article/view/69/65>
17. Soida, Emīlija. 2009. *Vārdarināšana*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
18. Stojnova, Natal'ja. 2012. Refaktiv: tipoloģiskie dāņņye. *Voprosy jazykoznanija*. 2, 61–108.
19. Šmidebergs, Imants. 2008. Par verbiem ar lieku vai šķietami lieku priedēkli. *Linguistica Lettica*. 17, 104–112.
20. Tatevosov, Sergej. 2009. Množestvennaja prefiksacija i anatomija russkogo glagola. *Korpusnye issledovanija po russkoj grammatike*. Kiseleva, K., Plungjan, V., Raxilina, E., Tatevosov, S. (red.). Moskva: Probel-2000, 92–156.
21. Tatevosov, Sergej. 2013. Množestvennaja prefiksacija i ee sledstvija. (Zametki o fiziologii russkogo glagola.) *Voprosy jazykoznanija*. 3, 42–89.
22. Tovenā, Lucia M., Donazzan, Marta. 2008. On ways of repeating. *Recherches linguistiques de Vincennes*. 37, 85–112. Pieejams: www.rlv.revues.org/pdf/1724
23. Vulāne, Anna. 2013. Vārdarināšana. *Latviešu valodas gramatika*. Nītiņa, Daina, Grigorjevs, Juris (red.). Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 190–299.
24. Zemskaja, Elena. 2009. *Slovoobrazovanie kak dejatel'nost'*. 4-oe izdanie. Moskva: URSS.

Summary

The aim of this article is to present tendencies of Latvian double prefixation and give some remarks on prefixes often used in it. Although prefixation is an active word formation process in Latvian, double prefixation does not provide a vast material. In double prefixation, secondary prefixes are not prefixed initially, so the studies on double prefixation detect an active facet of word formation and speaker's involvedness in word formation as linguistic activity. Since primary prefixes are mostly lexicalized, the analysis of prefixal combinations is not so important in Latvian.

The prefix *pār-* is incomparably productive in double prefixation. It expresses repetition and excessiveness of action. *Pār-*verbs represent almost the half of all the double-prefixed verbs. The repetitive semantics of the prefix is special in that it allows prefixal reduplication (*pārpārplānot* 'rereplan'). From a stylistic point of view, *pār-*verbs can be used both neutrally and terminologically. This article focuses also on other prefixes: perfectivizing prefix *no-* and diminutive *pa-*. Regardless of various meanings that can be brought by prefixes, the characteristic of double prefixation in Latvian is an aspectual modification, but not a spatial one.

The article sheds light on the use of double-prefixed verbs with their metalinguistic explanation and various devices designated for that like brackets or dashes, which reflect the writer's own aim to be better understood by readers or to brighten the text stylistically, using double-prefixed verbs that are more precise and compact linguistic devices.